

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/321484259>

Категорії «свобода» і «рівність» в роботі Г.В.Ф.Гегеля «Енциклопедія філософських наук»

Article · February 2010

CITATIONS

0

READS

5

1 author:

[Tetiana Pavlova](#)

Dnepropetrovsk National University

57 PUBLICATIONS 2 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

2. Фролов Э.Д. Факел Прометея. Очерки античной общественной мысли. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1991. – 440с.
3. Асмус В.Ф. «Государство» Платона // Платон. Сочинения. – Т.3. – Ч.1. – М.: Мысль, 1971. – С.579-613.
4. Платон. Государство. Законы. Политика / Предисл. Е.И.Темнова. – М.: Мысль, 1998. – 798с.
5. Пельман Р. История античного коммунизма и социализма. – Спб., 1910. – 514с.
6. Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. Т. I. У полоні Платонових чарів / Пер. з англ. Олександр Коваленко. – К.: «Основи», 1994. – 444с.
7. Рассел Бертран. Історія західної філософії. – К.: Основи, 1995. – 759с.
8. Кечекьян С. Ф. История рабовладельческого государства и права в Древней Греции. – М., 1957.
9. Асмус В.Ф. Платон. – М.: Мысль, 1975. – 220с.
10. Лосев А. Платон // Философская энциклопедия. – Т.4. – М.: Советская энциклопедия, 1967. – С. 262-269.
11. Нерсесянц В.С. Платон. – М.: Юрид. лит., 1984. – 104с.
12. Темнов Е.И. Платон: философия государства, права, политики // Платон. Государство. Законы. Политика / Предисл. Е.И.Темнова. – М.: Мысль, 1998. – С.5-62.
13. Пасько Я.І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння: Монографія. К.: ПАРАПАН. 2008. – 272с.
14. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕМСі», 2005. – 498с.
15. Павленко П.Ю. Платон і християнство. – Біла Церква: Мустанг, 2001. – 241с.
16. Чувардинський О. Історична рефлексія поняття «громадянське суспільство» та його філософська еволюція // Політичний менеджмент: Український науковий журнал. – 2006. – №3. – С.69-75.

Боднар К.А. Влияние Платона на становление гражданского общества в контексте современного историко-философского дискурса

Проанализировано концептуальный подход, который полностью соответствует идеи гражданского общества. Путь к нему лежит через переосмысление и новейшей интерпретации западноевропейской философско-политической мысли Платона.

Ключевые слова: гражданское общество, идеальное государство, утопия, тоталитаризм, демократизация.

Bodnar, K.A. Plato's influence upon coming-to-be civil society in the context of the contemporary historical and philosophical discourse

The conceptual approach which is utterly and completely corresponds to the idea of civil society is researched. The way to the society lies via comprehension of the newest interpretation of Plato's ideas by Western European philosophers and historians.

Key words: civil society, ideal State, Utopia, totalitarianism, democratization.

Категорії «свобода» і «рівність» в роботі Г.В.Ф.Гегеля «Енциклопедія філософських наук»

Досліджуються питання свободи і рівності у філософії Г.В.Ф.Гегеля. Особлива увага приділяється визначенню й аналізу цих категорій в генезисі філософських поглядів мислителя.

Ключові слова: свобода, рівність, держава, право.

Питання свободи в історико-філософському дискурсі завжди мали провідне значення. У період розвитку німецької класичної філософії категорія свободи взагалі була основною, навколо неї будувалися філософські системи І.Канта, Й.Фіхте, Ф.Шелінга. Звернув увагу на проблему свободи, особливо у співвідношенні з проблемою рівності, і Г.В.Ф.Гегель. Розгляд свободи і рівності у філософії Г.В.Ф.Гегеля дозволить прояснити природу цих понять, їх зв'язок та взаємодію. Щодо проблеми свободи загалом, і свободи у філософії Г.В.Ф.Гегеля зокрема, існують дослідження В.Лазарева, Т.Мотренко, В.Савельєва, А.Тимофєєва та інших. В цих роботах аналізується поняття свобода, але без урахування генезису його розвитку у філософській системі Г.В.Ф.Гегеля. Метою даної публікації є розгляд свободи і рівності у розвитку гегелівської філософсько-правової думки.

У філософії Г.В.Ф.Гегеля держава посідає особливе місце, вона є вищим проявом моральності, саме в державі свобода стає реальністю [3, с.148]. Щодо внутрішнього державного права Г.В.Ф.Гегель зазначає, що сутність держави є у-собі і для-себе загальне, є розумність волі, але як така, що сама себе знає і проявляється у цьому загальному. Справа держави взагалі зводиться до двох моментів: по-перше, до того, щоб зберегти одиничність безлічі індивідуумів у якості особистостей і, тим самим, зробити право необхідною дійсністю, задля того, щоб сприяти їх благу, у якому кожен перш за все піклується про себе, але яке має, однак, також і безумовне завдання – охороняти сім'ю і управляти громадянським суспільством, по-друге, в тому, щоб і право, і благо, і весь спосіб мислення, і діяльність одиничної істоти, що намагається стати центром для себе, знову звести до життя загальної субстанції і у цьому сенсі у якості вільної міцності провести межу розвитку згаданих підпорядкованих їй сфер і утримати їх в субстанціальній іманентності.

Законови визначають зміст об'єктивної волі. Для суб'єкта, його самостійного свавілля і особливого інтересу вони є обмеженнями. Одночасно вони є абсолютно кінцевою ціллю і загальною справою – вони породжуються

завдяки функціям різних станів, що диференціюються все далі, а також діяльністю і приватною турботою окремих осіб. Також закони утворюють субстанцію волі та способу мислення окремих осіб як обов'язкових моральних правил. Держава як живий дух існує безумовно тільки як організоване ціле, що виконує особливі функції, які, виходячи із єдиного поняття розумної волі, хоча і не пізнаного ще як поняття, безперервно породжують це поняття як їх результат.

На думку Г.В.Ф.Гегеля, загальновідоме положення про те, що всі люди за природою є рівними, містить у собі непорозуміння, у відповідності до якого природне змішується з поняттям; слід сказати, що напроти за своєю природою люди бувають тільки нерівними [2, с. 134]. Але поняття свободи у тій його формі, як воно виступає без подальшого визначення і розвитку, перш за все як таке, є абстрактна суб'єктивність особи, що здатна мати власність; це єдине абстрактне визначення особистості складає дійсну рівність людей. Але що ця рівність має місце, що саме людина є те, що визнається за особистість і має значення такої за законом, – це не залежить від природи, що є скоріше продуктом і результатом усвідомлення найбільш глибокого принципу духу, а також загальної і культури цієї свідомості. Високою істиною є те, що громадяни рівні перед законом. Однак, будучи сформульована таким чином, вона висловлює лише те, що має силу законний порядок, панують закони у державі. По відношенню до конкретного громадянина, окрім того, що кожен є особистістю, рівні вони перед законом тільки у тому, у чому і поза ним. Тільки існуюча випадкова рівність майна, віку, фізичної сили, таланту, вміння і таке ін. може і повинна зробити конкретно можливим рівність перед законом щодо податків, воїнської повинності, допущення до державної служби, покарань тощо.

Самі закони, оскільки вони не стосуються згаданої вузької сфери особистості, передбачають стан нерівності і визначають неоднакові юридичні повноваження і обов'язки. Що ж стосується свободи, то остання перед усім розглядається частково у негативному сенсі по відношенню до чужого свавілля і беззаконного ставлення, частково ж у позитивному сенсі суб'єктивної свободи. Цій свободі надається, однак, великий простір як по відношенню до власного свавілля і діяльності для своїх особливих цілей, так і по відношенню до прагнень на власне розуміння, на діяльність і участь у загальних справах. Раніше визначені законом права – як приватні, так і публічні права нації, міста і таке ін. – називалися їх свободами. І дійсно, кожний істинний закон є свободою, бо він містить у собі розумне визначення об'єктивного духу і тим самим є змістом свободи. Між тим немає нічого більш поширеного ніж уявлення, що кожен повинен обмежувати свою свободу у відношенні свободи інших, що держава є стан цього взаємного обмеження [1, с. 351-353]. Закони суть самі ці обмеження. У таких уявленнях свобода розуміється тільки як випадкова примха і свавілля. У цьому сенсі стверджували, що народи нового часу виключно, або у більшій мірі, здатні до рівності, ніж до свободи, і при тому саме на тій підставі, що згідно з прийнятим визначенням свободи (що розуміється головним чином у сенсі участі всіх у справах і діях держави), її неможливо було здійснити, оскільки ця остання є більш розумною і у той же час більш могутньою ніж абстрактні припущення. Навпаки, слід відзначити, що саме високий розвиток і культура новітніх держав породжують велику конкретну нерівність індивідуумів, обумовлюючи, навпаки, більш глибокою розумністю законів і зміцненням відповідного до законів стану тим

більшу і тим більш обґрунтовану свободу, яку він, цей стан, допускає і з якою він може вживатися.

Вже та поверхнева різниця, яка міститься у словах «свобода і рівність», вказують на те, що перша має справу з нерівністю; звичайні ж поняття свободи, навпаки, мають на увазі виключну рівність. Але чим більше змінюється свобода як гарантія власності, як можливість розвивати свої таланти і добрі якості і забезпечувати за ними їх значення і таке ін., тим більш вона починає здаватися як сама собою зрозуміла. Свідомість і оцінка свободи визначаються тоді переважно її суб'єктивним змістом. Ця суб'єктивна свобода діяльності, що намагається розкрити себе в усіх напрямках і такої, що проявляє себе за власним бажанням у здійсненні як приватних, так і загальних духовних інтересів, незалежність індивідуальної відособленості і внутрішньої свободи, на основі якої суб'єкт володіє принципами, має власні погляди в переконання і в силу цього набуває моральної самостійності, – частково вже сама собою має на увазі високий розвиток тих своєрідних якостей, у відношенні до яких люди виявляються нерівними, частково ж виростає лише за умови згаданої об'єктивної свободи і існує, і могла вирости до такої вишини тільки у державах новітнього часу. Ця суб'єктивна свобода діяльності, що намагається розкрити себе у всіх напрямках і що проявляє себе за власною охотою у здійсненні як приватних, так і загальних духовних інтересів, незалежність індивідуальної відокремленості і внутрішня свобода, на основі якої суб'єкт володіє принципами, має власні погляди і переконання і в силу цього набуває моральної самостійності, – частково вже сама по собі має на увазі високий розвиток тих своєрідних якостей, у відношенні до яких люди виявляються нерівними і у яких вони за допомогою цього розвитку роблять себе ще більш не рівними, частково ж виростає тільки за умови згаданої об'єктивної свободи і існує, і могла б вирости до такої вишини лише у державах новітнього часу.

Якщо разом з цим розвитком своєрідності людей безмірно збільшується також і множина їх потреб, і трудність їх задоволення, резонування, невдоволення існуючим ладом, і пов'язана з цим задовільна пихатість, то все це відноситься до наданої напризволяще відокремленості, що породжує у своїй сфері всякі заплутані положення і знаходить вихід із них. Правда, ця сфера є тоді і галуззю обмежень, оскільки свобода залишається тут у владі умов природи, капризу і свавілля і, відповідно, підлягає самообмеженню, і при тому частково, звісно, відповідно до природних умов, примхи і свавілля інших людей, але переважно згідно сутності розумної волі.

Під конституцією слід розуміти визначення прав, тобто свобод взагалі, а також організацію їх здійснення. Гарантія конституції, тобто необхідність того, щоб закони були розумними і їх здійснення було забезпеченим, міститься в душі всього народу, саме в тій визначеності, відповідно до якої народ має самосвідомість свого розуму, і в той же час також у відповідній цьому духу дійсної організації як розвитку зазначеного принципу. Конституція передбачає згадану свідомість духу і навпаки, дух передбачає конституцію. Дійсний дух сам володіє визначеною свідомістю своїх принципів настільки, наскільки вони є для нього наявними у якості існуючих [1, с. 354-356].

Конституція розвивалася із духу тільки як дещо тотожне з його власним розвитком і одночасно пройшла необхідні за поняттям ступені утворення і змін. Тільки внутрішньо присутній державному устрою дух

і історія, суть те, завдяки чому конституції були створені і продовжують створюватися. Жива тотальність, збереження, тобто безперервне творення держави взагалі і її конституції, є уряд. Природно необхідною організацією є виникнення сім'ї і станів громадянського суспільства. Уряд є загальною частиною державного устрою, що має своєю свідомою метою збереження зазначених частин, але у той же час має на увазі і здійснює також і загальні цілі, що стоять вище призначення сім'ї і громадянського суспільства. Організація уряду є у той же час його розривлення на окремі влади, своєрідні риси яких визначені відповідно поняттю про них, але в суб'єктивності цього поняття взаємно проникають одне в одне до дійсної єдності. Оскільки найближчими категоріями поняття є категорії загальності і одиничності і їх взаємовідносини є відносини підведення одиничності під загальність, то звідси і виникло те, що у державі стали розрізняти законодавчу і виконавчу владу. Перша існує як безумовно вища, друга ж розпадається на урядову, або адміністративну та судову владу відповідно до застосування законів як до загальних справ, так і до справ приватних осіб.

Як такий, що має суттєве значення, поділ влади розглядався у сенсі незалежності їх одна від іншої з боку їх існування, але і у той же час, як такий, у якому є наявною згаданий вище зв'язок підведення влади окремих осіб під владу загального. Свобода тільки остільки володіє глибиною, оскільки розвивається у свої відмінності і досягає їх здійснення. Індивідуальність є перше і вище всюди проникаюче визначення у організації держави. Єдино істинним є тут також і розумне відношення логічного, у порівнянні його з зовнішнім відношенням розсудку, що обмежується тільки підведенням одиничного і особливого під загальне.

Те, що дезорганізує єдність логічно розумного, дезорганізує в тій же мірі і дійсність. Уряд як органічна тотальність об'єднує:

а) суб'єктивність у якості єдності, що міститься у розвитку поняття нескінченної єдності його з самим собою, воля держави, що все у собі містить і замикає, його кульмінаційний пункт, єдність, що всюди проникає, – урядова влада князя. У досконалій формі держави, у якій всі моменти поняття досягли свого вільного існування, ця суб'єктивність не є так звана моральна особистість, або рішення, що визначається більшістю, – форми у яких єдність волі, що приймає рішення волі не має дійсного існування, але у якості дійсної індивідуальності, у якості волі одного. Індивідуума, що приймає рішення, – монархія. Монархічна конституція тому є конституція розвинутого розуму; всі інші конституції належать більш низьким ступеням розвитку і реалізації розуму. Об'єднання всіх конкретних державних влад в єдине існування – як це має місце у патріархальному стані або як це буває у демократичній конституції, коли всі громадяни приймають участь у всіх справах держави, – суперечить саме по собі принципу розділення влади, тобто свободі моментів ідеї, що розвивається. Але у рівній мірі це розділення влади, що досягло вільної внутрішньої тотальності виявлення моментів, повинне бути зведене назад до ідеальної єдності, тобто суб'єктивності. Розвинута відмінність, реалізація ідеї, містить по суті те, що ця суб'єктивність у якості реального моменту дозріває до дійсного існування, і ця дійсність є цілком тільки індивідуальність монарха, – в єдиній особі існуюча суб'єктивність абстрактного, останнього рішення. Всім згаданим формам загального рішення і виявлення волі, що повинні проходити демократично або аристократично із атомістичної роздрібне-

ності одиничних воль і визначаються шляхом підрахунку, є властивою недійсністю чогось абстрактного.

Звернути увагу необхідно на два визначення: необхідність деякого моменту поняття і форму дійсності. Тільки спекулятивна природа поняття здатна істинно зрозуміти ці моменти.

б) У сфері спеціальної урядової влади, з одного боку, виявляється розділення функцій держави на її вже визначені галузі, законодавчу владу, правосуддя, або судову владу, поліцейську владу і таке інше і тим самим розподіл цих влад по особливим установам, що приурочені у відношенні своїх справ до визначених законів і в такій же мірі володіють для цього і внаслідок цього незалежністю у своїх діях, як і таким, що стоять у той же час під вищим наглядом; з іншої – отримують реальне значення участі багатьох осіб у справі управління державою, які разом створюють тоді один загальний стан, оскільки суттєвим визначенням їх приватного життя стає справа здійснення загальних цілей, подальшою ж умовою можливості індивідуальної участі у ньому є належна освіта і вміння.

с) Станова адміністрація є установа, у якій всі ті, хто взагалі належить до громадянського суспільства і у цьому сенсі є приватною особою, беруть участь в урядовій владі, і при тому у законодавстві, а саме у сфері тих загальних інтересів, що не стосуються виступів і дій держави у якості і не належать до природи князівської влади. Завдяки цій участі суб'єктивна свобода, а також перебільшена оцінка себе і суспільна думка можуть проявитися в реальній дійсності і отримати задоволення від усвідомлення, що вони мають відоме значення.

На думку філософа, відмінність істинної монархії від інших форм державного устрою (аристократії, демократії та інших) полягає у пануючих правових принципах. До таких принципів мислитель відносить особисту свободу, свободу власності, громадянського суспільства, його промисловості і його обшин, врегульовану, підпорядковану законам діяльність спеціальних відомств [1, с.356-360].

Приватні особи беруть участь у спільних справах, вони мають уявлення про загальні потреби. У праві загальний дух виступає як прояв загальної волі, що має форму закону. Чиновники повинні враховувати не лише обов'язки осіб, а також і їхні права.

Погляди мислителя на свободу у її позитивному і негативному значенні, і на рівність як на формальну рівність перед законом розвиваються ним у інших роботах і відносять своє остаточне визначення у роботі «Філософія права». Рівність від природи, на його думку, означає лише змішування природи і поняття. Свою справжню реалізацію свобода здійснює лише у правовій державі, оскільки лише тоді вона стає дійсною. Взагалі весь рух об'єктивного духу являє собою розвиток в усвідомленні свободи.

У філософській концепції Г.В.Ф.Гегеля свобода і рівність описуються у контексті правової держави. Свобода і рівність не є тотожними поняттями. Мова йде не про фактичну рівність між особами, скоріше, навіть навпаки. Свобода осіб проявляється у тому, що вони є рівними перед правом, що передбачає їх фактичну нерівність. Оскільки право не цікавить те, що є особливим, наприклад, звички, таланти, працьовитість, пріоритети, бажання окремих осіб, а воно регулює лише універсальне, загальне, то право як раз і не повинне забезпечувати фактичну рівність, оскільки регулювання цих особливих питань не входить до його завдання.

Таким чином, Г.В.Ф.Гегель у питаннях про свободу і рівність додержується принципу формальної, а не фактичної рівності.

Список використаних джерел

1. Гегель, Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Философия духа. [Текст] / Г.В.Ф.Гегель. – М.: Мысль. – Том 3. – 1977. – 471с.
2. Лазарев, В.В. Гегель и философские дискуссии его времени [Текст] / В.В.Лазарев. – М.: Наука, 1991. – 155с.
3. Мотренко, Т.В. Гегелевские идеи в мировоззренческо-религиозной парадигме российской философии IX – начала XX веков [Текст] / Т.В.Мотренко. – К.: Слово, 2005. – 448с.
4. Савельева, М.Ю. После Канта [Текст] / М.Ю.Савельева. – К.: Парапан, 2006. – 150с.
5. Судьбы гегельянства: философия, религия и политика прощаются с модерном [Текст] / Под ред. П.Козловского. – М.: Республика. – 2000. – 382с.
6. Тимофеев, А.И. Учение о человеке в философии Гегеля. [Текст] / А.И.Тимофеев. – СПб., Издательство Санкт-Петербургского университета, 2008. – 204с.

Павлова Т.С. Категории «свобода» и «равенство» в работе Г.В.Ф.Гегеля «Энциклопедия философских наук»

Исследуются вопросы свободы и равенства, в философии Г.В.Ф.Гегеля. Особое внимание уделяется определению и анализу этих категорий в генезисе философских взглядов мыслителя.

Ключевые слова: свобода, равенство, держава, право.

Pavlova, T.S. 'Freedom' and 'equality' categories in the Encyclopaedia of the Philosophical Sciences by G. W. F. Hegel

Research of freedom and equality problems in philosophy of G. W. F. Hegel. Special attention is paid to definition and analysis of these categories in the genesis of thinker's philosophical views.

Key words: freedom, equality, a state, a right.

Зміст історії у філософській інтерпретації М. Бердяєва

Висвітлюється методологія дослідження історичного процесу, яка розроблена М. Бердяєвим. Зроблено висновок, що підхід М. Бердяєва до проблем історії представляє для нас методологічну основу для вироблення нового світогляду, адекватного завданням і проблемам ХХІ ст.

Ключові слова: методологія дослідження, історичний процес, соціальний прогрес.

Тему соціальної революції Бердяєв розглядав не тільки в сполученні з поняттям соціального прогресу, але й в аспекті теми ІСТОРИЧНОГО РЕЗУЛЬТАТУ революції. І тут, як і у випадку із проблемою соціального прогресу, Бердяєв виступає як послідовний і принциповий скептик, більше того, як радикальний критик. Бердяєв з гиркотою визнає, що в історичній долі людини, по суті, усе не вдалося, і є підстава думати, що ніколи не буде вдаватися [див.:1, с.154]. Не вдавався жоден задум, поставлений УСЕРЕДИНІ історії. Ніколи не здійснювалося те, що ставилося завданням і метою якої-небудь історичної епохи. Ніяка внутрішньо історична ідея, якою би прекрасною вона не здавалася, не була здійснена. А сьогодні можна сказати, що й марксистсько-ленінський проект соціальної перебудови теж не відбувся. Можна привести сотні й тисячі прикладів з минулого, недавнього й віддаленого, що свідчать про суцільні невдачі завдань і проектів, поставлених мислителями, полководцями, революціонерами усередині історії. Не було ні одного адекватного втілення проекту!

Бердяєв простежує основні ідейно-політичні й філософські течії Ренесанс, реформацію, гуманізм, соціалізм і приходять до тих же невтішних висновків. Так, не вдався Ренесанс, тому що зміст християнського світу не може бути оформлений в античній формі. Така ж невдача спіткала Реформацію, що поставила собі велику мету утвердження релігійної волі, але призвела, на думку Бердяєва, до катастрофи релігії [див.:1, с.155]. Те ж, вважає Бердяєв, стосується й Французької революції, що створила замість Братерства, Рівності, Волі – буржуазне суспільство ХІХ століття, нові форми нерівності й ненависті людей один до одного.

Особливо пильному аналізу з боку Бердяєва піддається гуманізм, гуманістична філософія прогресу. Головний гріх гуманізму, на думку Бердяєва, полягає в тім, що він не прилучав людину до вічності, а занурював її в земний потік часу, з усім його дробленням, обмеженістю й низькістю. Тому гуманізм не може вирішити проблему людського життя й людської історії. Гуманістичні передумови містять у собі внутрішнє проти-